

УДК: 94(477.83/ 86+438)“1914/1916”

*Іван ПАТЕР***УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В ГАЛИЧИНІ
(1914–1916)**

Велика війна втягнула у свій вир не тільки європейські країни, але й сферу політичних інтересів позаєвропейських держав, сколихнула основи політичної рівноваги, заклала геополітичні зміни у Європі. Вона розбудила надії поневоєних народів на близьке здійснення того, що досі було тільки їх мрією – утворення власних незалежних держав.

Проблема українсько-польських відносин у роки Першої світової війни завжди перебувала в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних дослідників. Тільки за останнє 25-річчя це важливе питання висвітлювали Л. Зашкільняк, М. Литвин, Б. Гудь, С. Попик, О. Реєнт, Р. Вапінський, М. Клімецький та інші, опубліковано відповідні збірники документів і статей.

Поляки й українці, як і чехи та південні слов'яни, сподівалися на відновлення своєї державності. Однак для досягнення цієї мети потрібна була допомога ззовні, тому кожен із них мав власну політичну орієнтацію. В особливо вигідному становищі перебували поляки, яким обидві сторони, що воювали, обіцяли національне визволення.

Поляки мали два спрямування: одне – на Росію, друге – на Центральні держави. Відомий польський політичний діяч М. Бобжинський, характеризуючи таке становище, зазначав: “Перед війною польський народ поділився на дві орієнтації, з яких одна тяжіла до об'єднання польських етнографічних земель, обмежившись автономією в межах Російської імперії, друга прагнула до відродження Польської держави у зв'язку з Австрією”¹. Проте обидві орієнтації виходили з того, щоби використати війну для відновлення польської державності, й аж ніяк не сподівалися, що майбутній воєнний конфлікт спричиниться до здобуття повної незалежності.

Більшість польських партій в Австрії виступала за сепарацію від Росії та утворення нової Польської незалежної держави з тих країв, що колись належали до Польського Королівства і тепер перебували під російською владою. Але поляки мали й другий пункт у своїй програмі на випадок війни Австрії з Росією. Він зводився до того, щоби до новоутвореної Польської держави прилучити цілу Галичину, тобто і її українську частину – Східну². На цьому наголошували відомі польські діячі. Знаний публіцист В. Студніцький (непримиримий ворог українських змагань)

¹ *Bobrzyński M.* Dzieje Polski w zarysie / М. Bobrzyński. – Warszawa, 1931. – Т. 3: Dzieje porobiorowe. – S. 352.

² *Staxis M.* Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772–1918) / М. Стахів. – Скрантон, 1958. – Т. 1. – С. 137.

пропонував відбудову Польської держави, яка складалася б не тільки з Польського Королівства, Литви і Правобережної України, але й з Галичини³.

Необхідно зазначити, що польські політики вважали надзвичайно малими шанси самої Австро-Угорщини перемогти Росію в можливому воєнному конфлікті, а перемогу передбачали тільки за участі Німеччини. Тому польські самостійники, станьчики, людовці, ліберальні демократи, соціалісти навіть не ставили питання про повернення польських земель на Заході, які свого часу забрала Пруссія. Такою ціною вони сподівалися здобути для польських земель, що перебували у складі Росії, державний суверенітет із повною незалежністю або ж вхордження Польської держави на триалістичній основі (Австрія, Угорщина та Польща) до складу Габсбурзької монархії. Таку програму на випадок війни Центральних держав проти Росії підтримували всі польські партії в Австрії та Німеччині, а також у Росії, крім єдиних всеполяків (народових демократів – ендеків). Орієнтація на Центральні держави формувала доктрину, основою якої був принцип, що головним ворогом поляків на шляху до власної держави була і залишається Росія, яка в європейській війні, навіть якщо й зможе перемогти Австро-Угорщину та Німеччину, то коштом такого ослаблення сил, що уможливить для поляків здобуття незалежності власними силами⁴.

Якщо в Австрії та Німеччині значну більшість мали польські самостійники, то у Конгресовій Польщі – всеполяки (ендеки), які на відміну від самостійників були соборниками, переконаними у перемозі Росії та союзників над Центральними державами. Тому у своїй програмі всеполяки акцентували на об'єднанні всіх польських земель під владою російського царя і сподівалися на автономію Польщі у випадку перемоги. Звичайно, в основі програми лежали не стільки ідеї “слов'янства”, скільки матеріальні інтереси польської буржуазії. Навіть найдемократичніші польські кола, захопившись ідеєю відбудови Польщі в історичних межах, наголошували на цих вигодах. Так, редактор краківського журналу “Крутука”, демократ із соціалістичною окраскою В. Фельдман, акцентував на приєднанні Правобережної України до Польщі на тій основі, що на Волині – 45,7 %, Поділля – 53 %, Київщині – 41 % приватного землеволодіння перебуває в польських руках. Щодо Східної Галичини, то він вважав, що галицьким українцям треба насамперед звільнити свій край від москвофілів, де в кожній українській родині “один українець, а другий москвофіл”, бо навіть “найчистіша національно Коломийщина стоїть під всевладю Дудикевича”. Отже, не потрібно українцям проводити автономну національну політику, а тільки опертись на Польщу, яка єдина може вберегти українство від московських загарбників⁵. У гострій опозиції до Росії стояла Польська партія соціалістична (ППС), однак вона була в меншості і її поборювали ендеки під проводом Р. Дмовського.

У переддень війни, 28 липня 1914 р., львівський демократ, посол до віденського парламенту Словінський і соціаліст Довнарівич вели переговори в Міністерствах

³ *Studnicki W.* Die Umgestaltung Mitteleuropas durch den gegenwärtigen Krieg. Die Polenfrage in ihrer nationalen Bedeutung / W. Studnicki. – Wien, 1915. – S. 23.

⁴ *Achmatowicz A.* Polityka Rosji w kwestii polskiej w pierwszym roku Wielkiej Wojny. 1914–1915 / A. Achmatowicz. – Warszawa, 2003. – S. 87.

⁵ *Feldman W.* Deutschland, Polen und die russische Gefahr / W. Feldman. – Berlin, 1915. – S. 17.

внутрішніх справ, закордонних справ і війни Австро-Угорщини щодо організації польської збройної сили. Результат переговорів був дивовижним: всі вимоги задовольнялися відповідно до бажань поляків⁶.

З початком війни Ю. Пілсудський 1 серпня 1914 р. зорганізував із наявних військових товариств польський легіон “Стжельца” і проголосив із провідними членами ППС фіктивний “Rząd Narodowy” (Національний уряд), який нібито поставив його головним командиром всіх польських добровільних військ на стороні Центральних держав. 29 липня 1914 р. за згодою австрійських урядових чинників отримано дозвіл на виїзд стрільців до Конгресової Польщі для підняття там збройного повстання “не тільки для політики, але й для конкретних оперативних справ”, тобто військових дій. Стрільці могли творити на зайнятих землях повстанську владу, а також органи цивільного управління з дозволу Комісії тимчасової сконфедерованих сторонництв незалежницьких (KTSSN, утворена 10 вересня 1913 р. польськими самостійницькими партіями з виразним австро-німецькофільським, а водночас антиросійським настрором⁷) під контролем австрійського комісара. Стрільцькі відділи також могли виступати під гаслом незалежності Польщі, але без порушення в цьому контексті соціальних питань. Справжньою метою діяльності стрільців, на думку австрійських урядовців, мало стати об’єднання в єдину польську провінцію Королівства з Галичиною під верховною владою Габсбургів⁸.

2 серпня 1914 р. отримано телеграму з Відня, яка підтверджувала дозвіл на вимарш стрільців до Польського Королівства. Ю. Пілсудський, виступаючи на спільному зібранні стрільців і стрілецьких дружин, заявив, що обидві ці формації утворили польське військо, а їх склад ставав польськими вояками, єдина відзнака для яких – білий орел, на що була укладена спеціальна угода з австрійськими військовими властями⁹.

6 серпня 1914 р. перші стрілецькі відділи на чолі з Ю. Пілсудським перейшли австро-російський кордон, зайняли губернське місто Кельце і почали діяти як підлегла частина німецької армії. Німецький уряд мав свої плани щодо вирішення польського питання. Кайзер Вільгельм II у розмові 31 липня 1914 р. із керівником бюро у справах Сходу, створеного при німецькому генштабі, графом Б. Гуттен-Чапським сказав: “Вирішив, якщо Бог допоможе нам у перемозі, відбудувати самостійну польську державу у зв’язку з нами, що назавжди захистило б німців від Росії”^{*}. Німецький уряд вважав, що потрібно створити з відібраних від Росії польських земель бутафорну Польську державу на чолі з королем, який був би родинно пов’язаний з німецькою династією, і так вона входила б у сферу впливу Німецької імперії. Німці зібрали 90 тис. гвинтівок на той випадок, якщо польські

⁶ *Achmatowicz A.* Polityka Rosji w kwestii polskiej... – S. 143.

⁷ *Gąsiorowski W.* Historia Armij Polskiej we Francji / W. Gąsiorowski. – Warszawa, 1931. – S. 62.

⁸ *Achmatowicz A.* Polityka Rosji w kwestii polskiej... – S. 143.

⁹ *Wrzosek M.* Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914–1918 / M. Wrzosek. – Warszawa, 1990. – S. 74–76.

* До речі, окремі представники польських демократичних кіл вважали, що відновлення Польської держави з Польського Королівства, Литви і Правобережної України в інтересах Німеччини, для якої ця держава була б охоронним валом проти російської небезпеки.

стрільці піднімуть повстання в тилах російської армії. Майже за три місяці до Галичини надійшов перший транспорт – 60 тис. гвинтівок для польських стрільців. Німці почали трактувати польське повстання як елемент своєї стратегії¹⁰.

Відповідно до плану німецьке верховне командування на Східному фронті 3 серпня 1914 р. видало звернення до поляків, в якому мовилося: “Поляки! Несемо Вам волю і незалежність, за яку боролися і терпіли Ваші батьки”¹¹. Німецький уряд добре розумів, що якщо новоутворена Польська держава перебуватиме у сфері впливів Австрії, то остання значно зміцниться і може стати незалежною від Німеччини. Звичайно, Берлін такого собі не бажав, тому випередив Австрію з оголошенням позитивного вирішення польського питання відразу в перші дні війни¹².

Галицькі поляки були тим елементом, на який Австро-Угорщина особливо розраховувала у випадку війни з Росією. Тому з її початком, як щось самозрозуміле, склалося т. зв. австро-польське становище, тобто поляки стають на боці Центральних держав, при допомозі яких Польща має визволитися з-під російського панування й отримати самостійність. Питання, в якій формі ті частини Польщі, що належали до Австро-Угорщини й Німеччини, мають бути представлені в її самостійному державному існуванні, відкладалося на пізніше. Цілком зрозуміло, що австрійський уряд найохочіше прагнув збільшити своє панівне становище на польських землях, якими володіла Росія, і, без сумніву, об’єднати їх із Галичиною. Однак поки він не прагнув відновлювати Польщу настільки, щоби вона відразу появилася на карті Європи. У польській справі австрійські урядові чинники намагалися уникати будь-яких зобов’язань, адже з польськими домаганнями не узгоджувалися інтереси інших народів монархії, зокрема українців. Тому в перших днях війни не вдалося польським політикам (Л. Білінському, міністрові фінансів, і М. Бобжинському) одержати згоди цісаря на видання маніфесту. У цьому проекті йшлося про об’єднання Галичини з Королівством й утворення з них Польської держави як третьої складової в межах Австро-Угорської монархії, а полякам надано такі самі права, які мали мадяри. Йшлося про перетворення Австро-Угорщини з дуалістичної в триалістичну – австро-польсько-угорську монархію. До цієї концепції прихильно поставилися міністр закордонних справ Л. фон Берхтольд, а також цісар Франц Йосиф, які бачили в цьому зміцнення позицій Австрії у стосунках з Угорщиною та Німеччиною.

Рішучим противником цієї триалістичної програми виступив угорський прем’єр С. Тісса. Адже в тодішньому стані організації монархії Будапешт був рівноправним із Віднем, а у випадку реалізації триалізму – Угорщина відходила на третє місце¹³.

Німці погоджувалися з цією концепцією з огляду на проблеми Познаньщини, Шльонску і Помор’я. Крім того, в Берліні та Відні мали на увазі також майбутні переговори з ворогом, тобто з Росією. Проект польського маніфесту не був

¹⁰ *Arski S.* My pierwsza brygada / S. Arski. – Warszawa, 1962. – S. 74–79.

¹¹ *Cmaxiv M.* Західна Україна та політика Польщі... – С. 155.

¹² *Młynarski F.* Do broni. Prawda o Naczelnym Komitecie Narodowym i Polskich Legionach / F. Młynarski. – New York, 1915. – S. 25.

¹³ *Cmaxiv M.* Західна Україна та політика Польщі... – С. 136.

оголошений, а польська справа перейшла до рук військових, які в той час вважали значно важливішою українську проблему. Від поляків вимагалось тільки прихильного ставлення і допомоги у формі партизанських виступів¹⁴.

Відозву верховного командування австро-угорської армії до поляків 9 серпня 1914 р. не сприйняли з ентузіазмом. “Такі порожні, банальні фрази, – пише польський історик О. Ахматович, – на нікого не справляли враження, а коли до них додавався ще й блаженний образ розкоші під скіпетром австро-угорського цесаря, одного можна було очікувати, що відозва викличе серед поляків злісний сміх і неспокій”¹⁵.

Австрійські військові частини тримали в полі зору стрілецькі відділи Ю. Пілсудського. Однак примарні надії на здійснення обіцянок, які роздавав Ю. Пілсудський щодо підняття збройного повстання в запіллі росіян, холодне сприйняття місцевим населенням стрільців, означало фіаско ідеї народного повстання. 14 серпня 1914 р. австрійське командування відкликала Ю. Пілсудського до однієї зі своїх дивізій у Міхові й поставило ультиматум: або він із своїм відділом складає зброю, або погоджується на заклик галицького представництва та його програму. Вона передбачала утворення єдиної політичної репрезентації Галичини й охоплювала всі польські політичні партії: від консерваторів до ендеків, тобто ставала політичною підставою для створення Польських легіонів. Ю. Пілсудський пішов на компроміс¹⁶.

Переговори голови Польського кола Ю. Лео і Л. Білінського з цесарем Францем Йосифом, міністром закордонних справ Берхтольдом та начальником генштабу австрійської армії Конрадом закінчилися прийняттям польського проекту реорганізації “хаотичної партизанки Пілсудського” в “регулярну військову формуцію” – “Легіони” з польським прапором, але в єдності з австро-угорською армією. Ознайомлено їх також із проектом цесарського маніфесту, який передбачав відродження Польської держави у зв’язку з Габсбурзькою монархією і, одночасно, польським Сеймом у Варшаві¹⁷.

На нараді 16 серпня 1914 р. у Кракові представників усіх польських партій Галичини під проводом голови Польського кола Ю. Лео було створено Начальний комітет народовий (НКН) – єдиний політичний центр для представництва польських національних інтересів під час війни. До його компетенції входило також представництво національних інтересів тих частин польського народу, які перебували під російською займанщиною. Комітет оголосив війну Австро-Угорщини та Німеччини проти Росії війною за відновлення Польщі, ініціював створення Польських легіонів*, які під проводом Ю. Пілсудського мали допомогти Центральним державам у визволенні Польщі з-під російського панування.

¹⁴ *Achmatowicz A. Polityka Rosji w kwestii polskej...* – S. 149.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Arski S. My pierwsza brygada.* – S. 89.

¹⁷ *Achmatowicz A. Polityka Rosji w kwestii polskej...* – S. 158.

* Згідно з наказом верховного головнокомандувача австро-угорської армії архикнязя Фрідріха було утворено два Легіони – у Львові та Кракові. Кожен із них складався з 8 батальйонів піхоти по 1000 вояків і 2–3 ескадронів по 150 шабель, та з 1 допоміжного батальйону. На злам 1915–1916 рр. Легіони мали близько 15 тис. осіб. Після відставки Ю. Пілсудського у вересні 1916 р. австрійські власті вирішили реорганізувати Легіон у

Із проавстрійською орієнтацією НКН не могли змиритися всеполяки, вишукуючи будь-якого претексту, щоб зірвати свою формальну залежність від комітету. Таким приводом стало прийняття легіоном присяги на вірність австрійському цісареві. Необхідно зазначити, що проросійська орієнтація серед ендеків існувала аж до евакуації влітку 1915 р. їх політиків до Росії разом із відступом царської армії.

Водночас Росія маніфестом головнокомандувача російської армії великого князя Миколи Миколайовича від 13 серпня 1914 р. до польського народу оголосила свою воєнну мету – визволення польських земель з-під панування Австрії та Німеччини й утворення об'єднаної Польщі як окремої державної одиниці під владою російського царя. Із ним великий князь видає розпорядження російським військам охороняти на зайнятих австрійських і німецьких територіях польські маєтки й осіб польської національності як російських підданих¹⁸. За маніфестом стояла Антанта, а в Парижі для його втілення було засновано в листопаді 1914 р. Польський національний комітет. Головну роль у його діяльності відігравали ендеки, очолював його Р. Дмовський¹⁹.

Так, міжнародне становище дало полякам можливість поставити своє майбутнє на воєнні карти обох воєнних блоків. Два польські табори – австро-німецькофільський і російсько-антантськофільський, з яких кожен мав своїх прихильників та організації (відкриті або таємні, залежно від лінії фронту) в усіх частинах Польщі – хоч і стояли на різних позиціях, проте насправді працювали для однієї мети: один із допомогою Центральних держав, другий – Антанти якнайкраще й якнайшвидше відновити свою державу²⁰.

Австро-німецькофільський табір поляків хотів перемоги Австро-Угорщини, але цей успіх мав бути одночасно послабленням останньої, бо та мала б відступити Галичину на користь майбутньої Польської держави.

Із вибухом війни становище галицьких українців набагато погіршилося. На відміну від поляків, для українського політичного проводу перемога Росії у війні з Австрією означала знищення в Галичині всіх національних здобутків. Приєднання до Росії галицьких земель несло таке ж поневолення, в якому перебувала Наддніпрянина. Тому чекати на будь-яку зміну ставлення переможної Росії до українців не мало ніякого сенсу. Не можна було також сподіватися впливу на Росію в цьому напрямі й від західних держав.

Вже на початку війни російський царизм у всій повноті виявив своє вороже ставлення до українства. Цю невелику свободу українського слова й товариств на Наддніпрянщині, яка з'явилася після революції 1905 р., із початком війни знищено.

Польський допоміжний корпус, але після акту 5 листопада 1916 р. Австро-Угорщина передала його Тимчасовій Раді Стану і німцям. Легіони мали стати за допомогою німців основою для створення польських збройних сил. (*Holzer J. Polska w pierwszej wojnie światowej / J. Holzer, J. Molenda. – Warszawa, 1966. – S. 361.*)

¹⁸ Михайленко М. “Визвольні маніфести” російського уряду в теперішній війні / М. Михайленко. – Львів, 1915. – С. 10.

¹⁹ *Holzer J. Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 357.*

²⁰ *Лозинський М. Галичина в роки 1918–1920 / М. Лозинський. – Нью-Йорк, 1970. – С. 15.*

Багато українських діячів заарештовано і кинуте в тюрми або відправлено на заслання. Наявні українські видання заборонено і не дозволено видавати нові.

В окупованій російськими військами Галичині запроваджено такий же режим, як у Наддніпрянщині. Міністр закордонних справ Росії С. Сазонов, називаючи Державній Думі в лютому 1915 р. причини війни з Центральними державами, як одну з них вказав розвиток українського руху в Галичині, який “нібито підтримувався за німецькі гроші”. Тому метою російського самодержавства було знищення цього руху як ворожого Росії²¹.

Цілком зрозуміло, таке ставлення Росії до української справи спонукало галицьких українців до її послаблення та розбиття. Тільки ослаблена Росія пішла би на поступки щодо України, а на її руїнах можна було би збудувати самостійну Українську державу²².

Однак перемога Центральних держав над Росією ще не означала здійснення українських бажань. Адже поляки для відновлення своєї державності в межах історичної Польщі висували претензії не тільки до української Галичини, але й до Правобережної України у випадку відібрання їх від Росії. Доти політика Австрії щодо українців узгоджувалася з польськими прагненнями, тому вони побоювалися, що таке саме становище Габсбурзька монархія займе в разі перемоги над Росією. Прийняти рішення, чи стати на боці Центральних держав, для українських політиків було нелегко, а будь-яка пасивність з їхнього боку означала би виконання тількими воєнних обов’язків як громадян монархії без користі для української справи²³.

З іншого боку, пасивність українців відразу використали б поляки як доказ ворожого ставлення до Австро-Угорщини. Оскільки польські чиновники ще до війни представляли українців здебільшого як русофільський елемент, то можна було передбачити, що у воєнний час польська адміністрація в Галичині кожну їх нечітку політичну заяву використовуватиме для знищення українського політичного активу під прикриттям австрійської боротьби з “російською агентурою”. При тодішній політиці польської адміністрації в Галичині можна було очікувати, що проти українців будуть застосовані найжорстокіші засоби, якщо ті займуть не те, що нейтральну, але навіть вичікувальну позицію в австро-російській війні²⁴.

Український політичний провід, як і поляки, в тих політичних обставинах вважав за потрібне зайняти проавстрійську позицію з аспектом боротьби за від’єднання України від Росії та утворення самостійної держави. Якщо поляки в досягненні своєї мети – відновлення державності – мали справу з Австрією, Німеччиною та Росією, то галицькі українці змушені були вирішувати ще важчу проблему – польську. У Галичині влада фактично належала полякам, а не віденському урядові, тому на їхні політичні й адміністративні дії мусіли зважати українські політики. У військовому плані становище українців із війною погіршилося, бо воєнні дії

²¹ Вістник Союзу визволення України (далі – Вістник). – Відень, 1915. – № 13–14. – С. 12.

²² Вістник. – 1914. – № 1. – С. 2.

²³ Лозинський М. Галичина в роки 1918–1920. – С. 16.

²⁴ Статів М. Західна Україна та політика Польщі... – С. 150.

відбувалися на їхній території, а польську крайову адміністрацію наділяли правами воєнного стану.

Війна докорінно змінила національно-політичну ситуацію для українців. Тепер змагання за українську державність переходило із загальнотеоретичної в конкретно-політичну площину. У такий історичний момент галичани утворили Головну Українську Раду, яка маніфестом від 3 серпня 1914 р. закликала український народ стати до боротьби на боці Центральних держав за визволення України. Вона ініціювала створення військової формації – Українських січових стрільців (УСС), щоб разом з арміями союзних держав боротися за волю України.

Аналогічне становище зайняла новоутворена організація політичних емігрантів із Наддніпрянщини – Союз визволення України (СВУ), заявляючи, що тільки воєнний розгром Росії уможливить визволення і самостійність України.

Перед українцями відкривалася перспектива, що в разі перемоги Центральних держав не тільки Наддніпрянщина зможе одержати під їх протекторатом у тих чи тих державно-правових формах політичну самостійність, але й українська частина Галичини буде звільнена з-під польського ярма. Така перспектива означала для поляків позбавлення претензій на українські землі, які входили до Речіпосполитої, претензій, на здійснення яких війна розбудила в них нові надії²⁵. Поляки, прагнучи досягти відновлення своєї державності в її колишніх межах, маючи всю владу в Галичині та великий вплив в Австрії, не хотіли змиритися з планами українців і вирішили завдати їм відчутного удару.

Першими це відчули добровольці до УСС. Поляки аж ніяк не були зацікавлені у великій чисельності Українського легіону. Утворивши свої, польський політичний провід не хотів розглядати українців як союзників у боротьбі проти Росії. Маючи вплив на австрійський уряд і генеральний штаб, польські політичні чинники доклали зусиль, щоби військове відомство забракувало велику кількість добровольців до Січових стрільців і погодилося тільки на створення одного полку (2,5 тис. осіб), а решту наказало відпустити додому. Це безпрецедентний випадок в історії, коли держава у важкий воєнний час відкинула ідейних добровольців до збройної боротьби на своєму боці. Польські націоналісти, прагнучи реалізувати один із планів щодо відновлення своєї держави власними силами за рахунок ослаблення Австрії, своїм впливом на віденський уряд обмежили до мінімуму українську національну збройну силу, тим самим ослабили австрійський фронт проти Росії²⁶.

Очевидно, в австрійського уряду були інші причини обмеження Легіону УСС. Одна з них – Австрія хотіла за рахунок Східної Галичини добитися порозуміння з Росією, а численна стрілецька формація стояла б цьому на заваді. Інша причина – австрійські власті не хотіли допустити до розширення Українського легіону, що неминуче активізувало б український національний рух²⁷. Поляки зводили наклепи на Легіон УСС, безсоромно перекручували факти і правду про стрільців. Намісник

²⁵ Лозинський М. Утворення коронного українського краю в Австрії / М. Лозинський. – Б.м., 1915. – С. 66.

²⁶ Українські Січові Стрільці. 1914–1920. – Львів, 1935. – С. 14–19.

²⁷ Лазарович М. Легіон Українських Січових Стрільців / М. Лазарович. – Тернопіль, 2005. – С. 88–89.

Галичини В. Коритовський наголошував: “Що торкається українського легіону, то про те щоправда дуже багато говориться, але мало робиться. Мені багато говорено про велику організацію, але її вислідом є тільки 2400 стрільців (!), які навіть не мають охоти йти на фронт, а тільки стараються залишитися на службі в етапі”²⁸.

Однак були моменти на початку війни, коли здавалося, що давні українсько-польські суперечки та неприязнь обох народів зникли безповоротно. Це були, за свідченням очевидців, зворушливі події, коли українці та поляки тисячами вливалися у військові ряди й національні та визвольні гімни обох народів лунали у краю. У серпні 1914 р. 10-й полк піхоти австрійської армії (т. зв. “перемисьльські діти”) з піснею “Не пора”, відходячи з Перемишля, був засипаний квітами, овочами й різними дарунками його мешканцями – українцями, євреями і поляками. 30-й полк піхоти (“львівські діти”) покидав місто під спів гімнів “Ще не вмерла Україна” та “Jeszcze Polska nie zginęła”. “Здавалося, – відзначав Л. Ганкевич, – що обидва ті народи відчули та зрозуміли вагу хвили... – «Та боги заздрісні», – а ще гірше їх малі представники-люди. Цей великий об’яв затривожив цих вампірів і голосителів ненависті й здичилого шовінізму. І вони затрубили до відвороту”²⁹.

Війна проти спільного ворога на боці Австрії не залагодила непорозумінь між українцями й поляками, які спровокувала польсько-австрійська адміністрація у Східній Галичині та ще більше поглибила новими антиукраїнськими акціями. Це насамперед виявилось в наклепах поляків перед австрійським урядом на український народ у Галичині за його “зраду” на користь Росії.

Поляки заявляли, що у краю багато штучних політичних утворень і неправд. Такою вони вважали антиросійську діяльність українського політичного проводу. “Те, що визначних парламентарів, високих судових функціонерів, цілої низки священників і українських діячів треба було заарештувати під закидом зради держави, – писала «Gazeta Wieczorna», – те, що сотні селянства скуті мандрують до тюрем, бо в різних частинах краю давали поміч нашим ворогам або перешкоджали мілітарним операціям нашої армії, – це низка доказів, з яких годі не зробити відповідних висновків”³⁰.

Поляки доводили, що український політикум мав незначний вплив на українське населення Галичини, не зміг подолати москвофільства серед народних мас і найгірше, що “цей цемент, котрим ті маси з’єднані з ідеєю австрійської державності, зроблений з дуже нужденного матеріалу”³¹. Так зухвало було кинуте страшне тавро на українців, яке принесло їм стільки болю і кривди. Це було дуже вигідно для виправдання своїх поразок. “Найпідліші наклепи, – зазначав С. Рудницький, – пускали поляки на українців саме з початком світової війни і спровадили тим, головно на нещасне українське селянство, страшні репресії”³².

²⁸ Як інформували галицькі намісники центральні власті у Відні про український рух на початку війни // Український прапор (Відень). – 1919. – 1 листопада.

²⁹ Ганкевич Л. Поляки й українці / Л. Ганкевич // Вістник. 1916. – № 56. – С. 603.

³⁰ Gazeta Wieczorna (Lwów). – 1914. – 26 sierpnia.

³¹ Тамże.

³² Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України / С. Рудницький. – Львів, 1994. – С. 69.

Згідно з наказами австрійського командування австрійських воєнних властей і польської адміністрації в Галичині почалися масові арешти серед українського населення під гаслом “Інтернувати москвофілів і російських агентів”. Щоправда, було заарештовано москвофільських політичних провідників, яких та ж польська адміністрація нелегальними способами протягом багатьох років підтримувала в боротьбі проти українського руху. Але загалом арешти охопили й велику кількість селян, робітників і частину інтелігенції, які нічого спільного з москвофільством не мали. Арешти проводили безпідставно, не маючи ніяких фактів злочину. Усе зводилося до того, щоб масовими арештами зробити у країні загальне враження, що від українського населення потрібно чекати тільки зради, і змусити австро-угорське військове командування здійснювати на українській території масштабні переслідування. Такі дії адміністративних властей проти українців були надуживанням влади з боку урядовців-поляків, які в такий спосіб скривали свою воєнну політику проти українського народу. “Наші вороги, – писав «Вістник», – які не оминають ніякої нагоди, щоб оббрехати український народ та його змагання, старалися від початку війни представити українське населення Австро-Угорщини як зрадників і прихильників московського царства. На народ, який гідно, іноді проти волі самих наклепників, боровся і нищив у себе московську заразу, хотіли вони кинути підозріння зради”³³. К. Левицький згодом відзначав: “І так зійшлися разом: хитрість і злоба польської політики та нерозум і невдяка австрійської армії”³⁴.

В. Коритовський, оправдовуючи терористичні репресії проти українського населення, в одному із звітів до віденського уряду наголошував: “На підставі досвідів (пережиття) останніх тижнів українське питання зводиться до того, що зі вступом російських військ на територію Східної Галичини на основі поведінки українського населення щодо них стало ясно – український народ у головній масі думає по-русофільськи і, якщо йому тільки трапиться нагода, він діє в користь москалів і проти нас. Український рух не має тепер між народом ніякої підстави: є тільки провідники, нема ніякої партії. Цим не кажемо, що українська думка в будучині не виплене знову, коли Росія буде розбита. Але заки розтрошиться москалів, треба, щоб по краю перейшов кат і усунув зрадників. Аж потім наступив період виняткових законів, серед яких був би підготовлений ґрунт для українства”³⁵.

Так було зроблено спробу спричинити масовий терор австрійського уряду, зокрема війська, проти українського населення Галичини, звинувативши його в москвофільстві. Водночас галицький намісник фальсифікував польські зв’язки з москвофілами, оправдовував їхніх лідерів перед австрійськими властями і, навпаки, принижував керівників українського руху. Він зазначав “відсутність будь-якого їх впливу на народні маси”, прагнув показати, що “вони найчастіше слабкі люди”, що підлягають впливу своїх однопартійців, а найбільше тих, які зближені з москвофілами. В. Коритовський з ненавистю і презирством ставився до українців

³³ Вістник. – 1915. – № 9–10. – С. 18.

³⁴ *Левицький К.* Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. – Львів, 1929–1930. – Ч. 1–3. – С. 25.

³⁵ Український прапор. – 1919. – 1 листопада.

загалом, акцентуючи, що “прихильниками українського руху в найбільшій частині є дикі, недисципліновані, грубі й неосвічені люди, коли тим часом москвофіли бережуть дисципліну, добре зорганізовані і в найбільшій частині добре виховані. З того виходить ця дивна консеквенція, що саме русофіли є тими, що в товаристві, навіть у польської шляхти, тішаються симпатіями”³⁶. Він свідомо обмовляв єрархів Греко-Католицької Церкви в Галичині: Перемишльського єпископа К. Чеховича названо “свідомим русофілом”, а митрополитові А. Шептицькому зроблено закид, що він “не має конечної енергії та знання людей”, щоби звільнитися від впливів москвофільських елементів, тому “не виступає проти русофільських священників”.

Звичайно, єпископ К. Чехович ніколи не був русофілом, а тільки свідомим українським діячем. Щодо митрополита А. Шептицького, то правда, що в перші роки перебування на престолі, він на угоду намісникові А. Потоцькому, який вимагав підтримувати москвофілів як союзників поляків, не виступав проти москвофільських священників, окремі з яких були навіть членами капітули. Однак за деякий час відкинув цей політичний напрям, що нав’язав йому саме А. Потоцький³⁷.

Масові репресії українського населення в Галичині, по суті, не мали ніякого стосунку до воєнних дій і ще менше – до москвофільства. Необхідно зазначити, що водночас не заарештовано жодного з представників всепольської партії ендеків, які ще перед війною висунули програму об’єднання всіх польських земель під владою російського царя. Голова Польського кола В. Яронський на засіданні російської Державної Думи 8 серпня 1914 р. заявив: “Поділені територіально, ми в своїх почуваннях і симпатіях до слов’ян повинні творити одну цілісність. Дай Боже, щоби слов’янство під проводом Росії дало тевтонам (німцям) таку саму відсіч, як перед п’ятьма століттями Польща і Литва зробили їм під Грюнвальдом. Щоби наша кров і жах братовбивчої для нас війни довели до об’єднання розірваного на три частини польського народу”³⁸.

Цілком зрозуміло, що тут йшлося про поляків, які перебували під російським, австрійським і німецьким пануванням. Без сумніву, провідники ендеків свідомо захищали москвофільську програму й політику. Проте австрійські власті не завдали їм ні найменших неприємностей. Адже в Австрійській державі поляки мали більші права, ніж інші слов’янські народи. Вони мали в Галичині власну національну державу, в якій австрійський уряд не міг нічого зробити проти їхньої волі, а вони вільно панували над українцями, зміцнюючи тим свою національну силу. Крім того, поляки мали великий політичний вплив на австрійський уряд і всю Габсбурзьку монархію³⁹.

Звинувачуючи українців у зраді, галицькі поляки виношували ще й інший план: спричинити “переоцінку” української справи в Австрії. Для здійснення задумів вони використовували свій вплив й силу, щоб у випадку перемоги Австрії у війні, без перешкод з українського боку, відсунути якнайдалі на схід кордони Польської держави. “Кругом шиї українського народу, – писав М. Лозинський, – почала щораз сильніше затягуватися петля звинувачення в зраді супроти держави,

³⁶ Український прапор. – 1919. – 1 листопада.

³⁷ *Сmaxie M.* Західна Україна та політика Польщі... – С. 170–171.

³⁸ *Holzer J.* Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 99.

³⁹ *Михайленко М.* “Визвольні маніфести” російського уряду... – С. 13.

з якою він зв'язав свою долю в теперішній війні, з армією якої спільно проливали свою кров у боях з Росією Українські Січові Стрільці”⁴⁰.

Це відзначали й окремі австрійські видання. Так, часопис “Tiroler Volksblatt” у статті “Для врятування честі народу” від 1 січня 1915 р. зазначав, що певні кола професійних провокаторів, незадоволених своєю дотеперішньою діяльністю, поширювали безпідставні дані про зраду серед австрійського населення. “Ці всі наклепи, – наголошувалося у статті, – що раз по раз повторюються, звертаються власне проти одного народу, народу чесного і сміливого, якого давніше за його вірність цісареві й державі прозвано «Тірольцями Сходу»... Коли українцям закидають брак патріотизму, то це є наклеп, який не вдається ніяк доказати. Проти цього говорить повна самопожертва, хоробрість українських полків, сміливі діла українських стрільців в Карпатах”.

Репресії польської адміністрації в Галичині, що відбувалися під прикриттям австрійського уряду, були, по суті, розправою польських шовіністів з українцями. Вони ще сильніше поглибили конфлікт між поляками й українцями. Це останні відчували відразу по прибуттю до Відня у зв'язку з російською окупацією краю. Всесильний вплив поляків в урядових колах спричинив неприхильне ставлення до українців. Їм не раз наголошували: “Ми віримо, що ви хотіли би при нашій допомозі збудувати самостійну Україну, але ваш загал співчуває й допомагає Росії”⁴¹. Тому багато зусиль доклали українські політики для того, щоб якщо не розвіяти, то хоча б похитнути польську легенду про “українську зраду”, звільнити частину інтернованих українських діячів. Вони добивалися для багатьох із них кращих умов перебування у таборах, утворення “Українського комітету допомоги” на чолі з Ю. Романчуком і відтак звільнення українських збігців від “опіки” польсько-єврейського “запомового комітету” на чолі з міністром фінансів, лідером польського політичного проводу в Австрії Л. Білінським⁴².

У Відні усвідомлювали, що необхідно якимось розрядити ситуацію навколо масових переслідувань у Галичині й тим самим послабити напругу у відносинах між поляками та українцями. До цього спричинився звіт верховного командувача австро-угорською армією архикнязя Фрідріха, який 14 жовтня 1914 р. писав імператорові Францу Йосифу, що “для українців-русофілів чи українофілів – поляк на чолі крайового уряду завжди буде уособленням польського гніту”⁴³. Він пропонував монархові довірити керівництво коронних країв Галичини і Буковини високопоставленому генералові. Архикнязя Фрідріха в цьому питанні згодом активно підтримав начальник Генштабу австро-угорської армії Конрад⁴⁴.

⁴⁰ Лозинський М. Утворення коронного українського краю... – С. 68.

⁴¹ Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. – С. 18.

⁴² Попик С. Українці в Австрії. 1914–1918 / С. Попик. – С. 76.

⁴³ Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und Historische Hintergründe / Von T. Homikiewicz. – Philadelphia: W. K. Lypynski Ost-Europäischen Forschungs-Instituts. – 1966. – Band 1. – S. 24

⁴⁴ Ibid. – S. 26.

Український політичний провід особливо наполягав на зміні керівництва галицької адміністрації, більшість якої була представлена польськими чиновниками, бо між ними й українським населенням унеможлилювалася будь-яка об'єктивність, не кажучи вже про добре співжиття і довіру.

Призначення 19 липня 1915 р. генерала Г. Колларда намісником Галичини було першим випадком, коли без згоди Польського кола цісар усунув намісника-поляка. Новий керівник адміністрації краю пообіцяв “бути справедливим для обидвох народів”, а чиновники, які призначатимуться на посади, крім фахової підготовки, повинні знати “крайові мови на такому рівні, щоб полагоджувати справи відповідно до сторін”⁴⁵. Проте, незважаючи на формальну зміну особи намісника, Галичина після російської окупації у плані адміністрації зовсім не змінилася. Назад повернуто польську адміністрацію, ні в одному повіті не призначено начальником повітової, державної адміністрації когось з українців, хоч серед них було достатньо кваліфікованих осіб.

Українські політики вважали, що врегулювати польсько-українські відносини можна тільки поділом Галичини. Для цього вони намагалися вяснити позицію австро-угорського уряду щодо цього питання. Вже на початку війни, 12 серпня 1914 р., прем'єр-міністр Штюрґк заявив представникам української та польської парламентарних репрезентацій, що Галичина буде розділена після переможної війни і польсько-українська боротьба в Австрії втратить сенс⁴⁶. При всіх наступних зустрічах з австро-угорськими урядовими чиновниками українських політиків заспокоювали обіцянками про необхідність поділу Галичини та створення коронного краю, а вони, зі свого боку, заявляли, що “стояли і стоїмо в цій важливій годині в найвірнішій прив'язанню при цісареві та державі”. Такий австролялізм К. Левицького і М. Василька неоднозначно оцінювали українські політичні кола. Зазначалося, що “австрійський уряд зумів їх як репрезентантів української політики узалежнити від себе і зробити їх попросту своїми слугами”, а від цього потерпала тільки українська справа в Австрії і поза нею⁴⁷.

Із зайняттям влітку 1915 р. військами Центральних держав українських північно-західних земель проблема створення Українського коронного краю разом із цими землями стала ще актуальнішою. Тепер поляки сильніше заявили про свої претензії на українські землі, зокрема Холмщину, що входила до Королівства Польського, і Волинь, які опинилися під австро-угорською окупацією. У таких конкретних та реальних справах ще більше посилювався українсько-польський конфлікт. Поляки й українці навипередки гарячково кинулися до культурної праці на Холмщині та Волині, а передовсім до закладання народних шкіл. Поляки, цілком зрозуміло, прагнули будь-що перешкодити українцям у таких намаганнях. Вони заявляли, що українці безнастанно прискорюють цей процес “наперекір правді та подіям”, також поширювали “легенду про українські елементи у російському заборі”⁴⁸. Польські

⁴⁵ Вістник. – 1915. – № 23–24. – С. 18.

⁴⁶ Голубець М. Велика історія України / М. Голубець. – Львів, 1935. – С. 750.

⁴⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 62.

⁴⁸ Dziennik Narodowy (Piotrków). – 1916. – № 191.

політики наголошували, що навіть у часи російського панування на Холмській землі не було й сліду українства, а на Волині, що перебуває під австрійською займанщиною, не може виникнути й ніколи не постане навіть зав'язок якої-небудь української роботи. “Частина населення, – писав «Kurjer Lwowski», – що говорить по-хахляцьки, закидує щораз виразніше ту мову й щораз частіше та краще говорить по-польськи”⁴⁹. Такі домагання поляків спричинили занепокоєння і протести серед українців, про що заявила Президія Загальної Української Ради (ЗУР) на зустрічі 21 серпня 1915 р. із міністром закордонних справ Австро-Угорщини С. Буріаном. Той заявив, що відозва НКН не має значення і не повинна турбувати українців, бо це декларація громадських організацій, яких уряд не бере до уваги. Цілком зрозуміло, що будь-який рух у бік того чи того народу у країні спричинить зворотню й небажану реакцію у протилежному національному таборі. Тому, даючи відповідь українським політикам, С. Буріан заявив, що Австро-Угорщина і Німеччина не мають ніяких зобов'язань ні перед поляками, ні перед іншими народами, а вирішуватимуть усі питання, виходячи зі своїх державних інтересів⁵⁰.

Під час аудієнції українські політики висловили занепокоєння з приводу подальших польських претензій на Східну Галичину. С. Буріан зазначив, що в цей момент вони безпідставні. Щодо майбутнього устрою краю заявив, що не потрібно висувати якихось конкретних програм, адже в будь-якому випадку “українцям буде краще як перед війною, а про їх бажання відокремитися від поляків знає та розуміє як Австрія, так і Німеччина”⁵¹.

Питання автономії для Східної Галичини ставили українські політики на зустрічах із представником Міністерства закордонних справ Австро-Угорщини графом Форгачем (1 липня 1915 р.) і заступником державного секретаря Німеччини Ціммерманом (7–11 квітня 1915 р.), а також щодо майбутнього устрою зайнятих Центральними державами польських й українських територій. Звичайно, для Габсбурзької монархії найбільш прийнятним було об'єднання цих земель із польською частиною Галичини в Королівство Польське з інтеграцією в Австрійську державу, а українська частина краю мала уконституюватися в окрему австрійську провінцію. Такі плани були підтверджені й на засіданні Коронної Ради 6 жовтня 1915 р. під керівництвом цісаря та за участю угорського прем'єр-міністра С. Тісси, С. Буріана і Штюргка, яка вирішила, що відповідно до порозуміння з Німеччиною після закінчення війни має відбутися поділ Галичини. Східна Галичина разом із зайнятою територією Волині повинні були утворити окрему самостійну українську провінцію в безпосередньому зв'язку з монархією та широкою автономією зі збереженням прав національних меншин. Новоутворена провінція, на думку австро-угорських урядових чинників, мала би стати притягаючим центром для всієї України. Польські терени, відібрані в Росії, також мали утворити окрему польську провінцію з широкою автономією⁵².

⁴⁹ Kurjer Lwowski (Lwów). – 1916. – 31 sierpień.

⁵⁰ *Левицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 451.

⁵¹ *Голубець М.* Велика історія України. – С. 750.

⁵² *Левицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 452.

Угорський міністр-президент С. Тісса теж підтримував план утворення окремої провінції зі Східної Галичини. На початку грудня 1915 р. він заявив делегації ЗУР, що австрійська монархія недостатньо приділяла увагу українській справі, занедбувала її, а під час війни виявилось, що вона має велике значення для Австрії, яка зацікавлена якнайшвидше полагодити суперечності між українцями і поляками в Галичині⁵³.

Проти угорської підтримки плану утворення української автономії в Галичині різко виступили поляки. Так, граф А. Голуховський, який був провідником польських ділчів у час війни, рішуче протестував проти спроб нав'язати полякам у Галичині українську автономію. Дуже категорично виступав проти поділу Галичини австро-угорський міністр фінансів Л. Білінський, який в листі до С. Буріана у грудні 1915 р. писав, що “утворення коронного краю рано чи пізно може привести до нової війни з Росією”⁵⁴.

На початку 1916 р. настало порозуміння між Польським колом у Відні на чолі з Л. Білінським й очолюваним Л. Яворським Начальним комітетом народовим у Кракові щодо розмежування компетенції цих установ і було прийнято рішення стати на одній спільній політичній платформі. Повернення на позиції австрофільської політики подоляків, автономістів і центровців, які в час російської окупації виступили із НКН, а також приєднання до польської парламентарної репрезентації польських соціал-демократів Галичини значно зміцнили позиції поляків. Львівські поляки подали це під заголовком: “Galicya jest jednolitym obozem politycznym”, забувши, що в Галичині проживало й українське населення, яке політично не належало до жодної польської партії чи організації. У такий спосіб об'єднання поляків сприяло їм у майбутньому на міжнародному рівні вирішувати питання державності на свою користь⁵⁵.

Зрозуміло, всі стратегічні плани й орієнтації польських партій, як кожної окремо, так і всіх разом, були однакові в українському питанні. Вони вважали, що їм належить державна влада над українськими територіями і тільки вони здатні забезпечити найкраще становище українського народу в майбутній Польській державі. Тому польські політики старалися на кожному кроці перешкоджати українським національним вимогам, намагалися представити їх зовсім нереальними планами. Спеціально для уряду вони у Відні 1916 р. підготували як манускрипт невеликі політичні пасквілі проти українців: “Українці в Росії та їхні політичні прагнення”, “Україна. Проблема чи фантом”, “Українські фантазії. Культурно-політичний сюжет”⁵⁶. Ці публікації були відверто антиукраїнськими, де польські політики представили Галичину як переважно польський край, доводили уряду, що українців й українського питання в монархії не існує, а поділ Галичини – штучно видумана проблема.

Поляки, підтримуючи антиукраїнську позицію міністра закордонних справ С. Буріана, також різко виступили проти домагання українців щодо подальшого

⁵³ *Левицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 272.

⁵⁴ *Попик С.* Українці в Австрії. 1914–1918. – С. 111.

⁵⁵ *Левицький К.* Історія визвольних змагань – С. 331.

⁵⁶ Там само. – С. 332.

використання термінів “Ruthenen”, “ruthenisch” як “офіційного імені українського народу в Австрії” і затвердити етнічні терміни “Ukrainer”, “ukrainisch” як “єдино вірні для української нації і мови”. Професор Берлінського університету Брюкнер (польського походження), підіграючи своєму однодумцеві щодо використання терміна “Ukraina”, професорові слов’янської філології Віденського університету Ягічу, означував боротьбу українців у роки війни як боротьбу “русинів проти малоросів” (Ruthenen gegen Kleinrussen)⁵⁷. Дуже зневажливо поставився Брюкнер до наддніпрянських українців, які “сплять своїм мертвим сном”, українців як народу немає, а “в очах москалів існує хіба що як «мазепинська інтрига»”. Далі він зазначав, що “малороси не мають самостійних історичних традицій”. “Се народ, – пише Брюкнер, – від XIV століття без історії”, вважаючи українців тільки “російськими малоросами”, що представляють “супроти національно-політичних пробуджених і добре здеціоналізованих австрійських русинів... тільки етнографічну масу без ніяких політичних аспірацій”. Він твердив, що їм “всяка сепаратична думка зовсім чужа, як і щодо штучного утворення держави, яку ніде не можна добре відмежити й, населення якої не знає іншої, як чисто східної (московської) культурної орієнтації, а своєю вірою зв’язані нерозривно з Росією, а все це не дає ніякої запоруки тривалості свого розвитку”. Автор хотів наголосити на неспроможності українців утворити свою державу, вважаючи їх “мертвим народом”, зневажав галичан – як гілку українського народу і, власне, витворив свою концепцію про “два українські народи”. “Вістник СВУ” зазначав, що книга Брюкнера “Die Slawen und der Weltkrieg” – ніщо інше, як “тенденційний політичний твір, який був би для нас зрозумілим у польській видавничій фірмі, якого ми навіть не взяли б за зле польському вченому, але який вважаємо бодай не зовсім на місці професора Берлінського університету, а позірно наукова форма книжки – це ж чисте баламучення”⁵⁸.

Однак на підтримку домагань українців щодо запровадження етнічних термінів “Ukrainer”, “ukrainisch” виступили відомі австрійські вчені-професори Г. Іберсбергер і Т. Гартнер. Вони зазначали, що з початком війни в Австрії офіційно використовуються терміни “український легіон”, “український союз”, видають газети “Ukrainische Nachrichten” у Відні, “Revue Ukranienne” у Лозанні, “Ukraina” в Будапешті. Тому, вважали вчені, нова термінологія стане звичним явищем і відмовлятися від неї не можна⁵⁹.

Австрійські урядові кола зрозуміли, що запровадження етнічних термінів було для українців не стільки науковим, скільки політичним питанням. Незважаючи на окремі виступи польських політиків і, навіть, на позицію щодо цього питання угорських урядових чинників, на початку 1918 р. австрійська влада погодилася на офіційну зміну старих етнічних назв на нові. Так закінчилася дискусія на користь визнання нової національної самоназви українців у Габсбурзькій монархії.

Угорський політик С. Амброзі у квітні 1916 р. оцінював тогочасний невідрадний стан української справи загалом як результат довголітнього російського й

⁵⁷ Вістник. – 1916. – № 61. – С. 683.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Попик С. Українці в Австрії. 1914–1918. – С. 122.

польського володарювання над українським народом. Він зазначив, що звільнення галицьких українців з-під панування поляків могло б найбільш правдоподібно мати такі наслідки, які “віддавна творили найтяжчу журбу Росії”. Тут йшлося насамперед про подальший розвиток українського національного руху й утворення українського коронного краю в Австрії. Політик застерігав австрійський уряд, що відновлення Польської держави, яке, на його думку, правдоподібно найближчим часом в якійсь формі наступить, із врахуванням давніх відносин між поляками й українцями в Галичині може призвести до жакливішого становища, ніж “пережили в найновішій часі на Балканах”. Приєднання хоч би найменшої частки української землі до Польщі може створити безпосередню небезпеку для Центральної Європи. С. Амброзі наголошував, що в майбутній Польській державі, спустошеній війною, надзвичайно збільшиться податковий тягар і тому будь-яке пригнічення українців – не важливо чи соціальне, економічне, конфесійне, національне, чи політичне – позначиться на поляках. Навіть вирішення мовного питання, коли воно не задовольнятиме українців, роздмухуватиме старий мовний антагонізм до фанатичної ненависті та спрямовуватиме їх в “обійми москалів і православ’я”, а це творитиме ірреденту, яка “звернула б свої очі на схід і лила б воду на російський млин”. Тому цілком зрозуміло, що відновлена Польща служитиме швидше і краще російським інтересам, ніж здобута Галичина. “Це було б, – наголошував угорський політик, – просто винагородою і то блискучою винагородою для майбутнього за страту Польщі. Була б це премія за страчену війну”. Найкращий вихід щодо вирішення українського питання в Австрії С. Амброзі вбачав у заснуванні українського університету, тоді “Росія програє ставку, а середня Європа й західна церква забезпечить собі приріст учасників у числі 35 мільйонів”, тобто наддніпрянських українців⁶⁰.

Отож, із вибухом Великої війни український і польський політикуми мали цілком відмінні погляди щодо утворення власних незалежних держав. Галицькі українці домагалися від австро-угорського уряду передусім утворення автономного коронного краю з українських етнічних земель в Австрії. Польський політикум Галичини прагнув державного суверенітету або входження майбутньої Польської держави на триалістичній основі до складу Габсбурзької держави, а ендеки стреміли до об’єднання всіх польських земель і створення автономії у складі Російської імперії.

На початковому етапі війни за інсинуаціями польських урядовців українці Галичини зазнали переслідувань, вбивств, репресій та арештів із боку військових і цивільних австрійських властей, що ще більше загострило українсько-польське протистояння, яке продовжувалося протягом всього періоду війни і тривало в 20–40-х роках ХХ ст.

⁶⁰ *Ambrózy S. Ukrainisches / Stefan Ambrózy. – Tana, 1916. – S. 16.*